

Ruumi loomine

Artikleid keskkonna kujutamisest tekstides

Studia Ethnologica et Folkloristica Tartuensia 11

Sarja toimetajad:

Tiiu Jaago, Ene Kõresaar

Toimetuskolleegium:

Jürgen Beyer, Kristin Kuutma, Art Leete, Ülo Valk, Elle Vunder

Tartu Ülikool

Eesti ja võrdleva rahvaluule osakond

Etnoloogia osakond

Ülikooli 18

50090 Tartu

Ruumi loomine
Artikleid keskkonna kujutamisest tekstides

Koostanud Tiiu Jaago

TARTU ÜLIKOOLI
KIRJASTUS

2008

Toimetajad:

Tiiu Jaago, Ene Kõresaar

Kokkuvõtete tõlkija, toimetaja:

Ann Kuslap

Kujundaja ja küljendaja:

Marat Viires

Raamatu ilmumist toetasid:

riiklik programm „Eesti keel ja rahvuslik mälu” (projekt „Argikultuur: terminoloogilised ja allikakriitilised aspektid”)

Eesti Teadusfond (grant 6687)

Tartu Ülikool (humaniora valdkond)

Euroopa Liit läbi Euroopa Regionaalarengu Fondi (Kultuuriteooria tippkeskus)

Tartu Ülikool

Eesti ja võrdleva rahvaluule osakond

Etnoloogia osakond

Autoriõigused: autorid, 2008; koostaja, 2008

ISBN 978-9949-19-039-3

ISSN 1406-4324

Tartu Ülikooli Kirjastus

www.tyk.ee

Sisukord

Saateks	
<i>Tiiu Jaago</i>	7
Kohamärkide süsteem eesti viipekeeles	
<i>Liina Paales</i>	13
Füüsiline ruum mõtteruumis: Werner ­ i kohvik <i>werneristide</i> mälestustes	
<i>Pille Vahtmäe</i>	43
Maaelu sotsiaalsed representatsioonid maastiku tähenduste mõjutajana	
Karula rahvuspargi näide	
<i>Liisi Jääts</i>	65
Talutööpäev „Rehepapi seitse ametit ­ “: ruumi loomine mäletamiseks	
<i>Kristel Rattus</i>	81
Ruumi kujutamine eluloos: küsimus tõselujutustuse žanrist	
<i>Tiiu Jaago</i>	99
Interpretations of Environment in Texts: Summaries	
Preface	
<i>Tiiu Jaago</i>	121
System of toponymic signs in Estonian sign language	
<i>Liina Paales</i>	127
Physical place in mental space: Werner ­ ’s Café in the memories of the <i>Wernerists</i>	
<i>Pille Vahtmäe</i>	131
Social representations of rurality and the meanings of landscape.	
The case of Karula National Park	
<i>Liisi Jääts</i>	134
Farm day “The Seven Jobs of Old Barny ­ ”: creating a space for remembering	
<i>Kristel Rattus</i>	136
Depiction of space in life writing: the problem of genre	
<i>Tiiu Jaago</i>	139

Kohamärkide süsteem eesti viipekeeles

Liina Paales

Käesoleva artikli⁶ eesmärk on esiteks analüüsida kohamärkide struktuuri ja tuua välja nende põhilised moodustusviisid, teiseks selgitada kohamärkide tähendust siinse kurtide kogukonna kultuuris. Kohamärkide lingvistilisel kirjeldamisel vaadeldakse neid nimeteaduse kontekstis ja analüüsitakse vastavalt toponüümika põhimõtetele. Viipekeelsete kohanimedele kultuurilise tõlgendamise tausta moodustavad käsitlused eesti viipekeelest, kurtide pedagoogikast ja haridusajaloost, kurtide kogukonna traditsioonidest ja enamuskultuurist ning kohapärimusest.

Viipekeelne toponüüm on keelelis-kultuuriline tähis, milles sisaldub nii mälu kui ka maastik. Käsitlan kohamärke kurtide kogukonna mälu-piltidena: neis peegelduvad geograafiline koht, ajastu, kurtide kogukonna suhted kuulva ühiskonnaga ning kahe kultuuri ühis- ja erijooned.

Eesti viipekeelest

Eesti viipekeel kuulub visuaal-motoorsete keelte hulka.⁷ Selle keele, nagu ka Eesti kurtide kogukonna kujunemise algus ulatub 19. sajandi teise poole. Nimelt rajas luterlik pastor Ernst Sokolovski Väändrasse 1866. aastal Eesti esimese kurtide kooli, mis kandis nime Väandra Kurtummade Kool. Mõne viite järgi on üksikuid kurte õpetatud Eestis aga juba 17. sajandil (Kotsar, Kotsar 1996: 8).

Kurt inimene edastab suhtlemisel käte-, keha- ja näosignaale, mida kaasviipeleja tajub ja tõlgendab nägemismeele kaudu. Viipekeele fonoloogilise süsteemi moodustavad käekuju, liigutus ja viipe sooritus- ehk artikulatsioonikoht. Peale eelnimetatud parameetrite võib tähendust eristavat funktsiooni

⁶ Artikli aluseks olevat uurimust on toetanud Alfred Kordelini nimeline Sihtasutus. Samast uurimisvaldkonnast olen varem avaldanud artikleid isikumärkidest (Paales 2002, 2004).

⁷ Eesti viipekeele kasutajaskonna tuumaks on ligikaudu 2000 sünnipärasest kurdist või enne kõne omandamist kurdistanud isikust koosnev keelelis-kultuuriline kogukond.

kanda ka sõrmede ning peopesa asend. Viiplemisel on olulised veel kehaasend, näoilme, pea, keha ja silmade liikumine, mida nimetatakse mittekäelisteks komponentideks. Iga varem mainitud parameetri teisendamisel muutub ka viipe tähendus.

Rahvuslikud viipekeeled ei ela ega arene omaette, vaid puutuvad kokku nii teiste viipekeelte kui ka verbaalsete keeltega. Eesti viipekeelel on olnud kontakte vene ja soome viipekeele, aga ka kõneldava eesti keelega, mistõttu leidub selles eelnimetatud keelte mõjusid. Tänapäeval suheldakse aga ka geograafiliselt kaugemate kogukondadega, tekivad uued keelekontaktid ja eesti viipekeelde võivad ilmuda laenu muudestki rahvuslikest viipekeeltest.

Eesti viipekeeles leidub piirkondlikke erinevusi, näiteks esineb varieerumisi Tartu, Pärnu ja Tallinna kurtide keelekasutuses. Eesti viipekeelt rakendatakse kurtide laste õpetamisel Tallinna Heleni Koolis ja see on viipekeeleõlkide üks töökeeli. Selle eri tahke on keeleteadlased kirjeldanud alates 1990. aastate algusest.

Ametlikult tunnustati eesti viipekeelt 1. märtsil 2007. aastal, kui hakkas kehtima Keeleseaduse parandus, millega tunnustatakse eesti viipekeelt iseseisva keelena.⁸ Eesti viipekeel on meie teine riigikeel. Kurdi või vaegkuulja inimese suhtlemise õigus selles keeles on tagatud tõlketeenuse võimaldamisega. Muudatus peaks looma viipekeelsetele inimestele paremad tingimused nii õppimiseks, suhtlemiseks kui ka töötamiseks. Eesti viipekeelt on valikainena õpetatud Tartu Ülikoolis alates 1990. aastast. Alates 2006. aastast on aine kohustuslik nii eripedagoogide kui ka viipekeeleõlkide õppekavas.⁹ Nüüdseks on Eesti kurtide kogukonnas tekkimas uus traditsioon – 1. märtsil tähistatakse viipekeelepäeva.

Tänapäeval eelistavad Eesti kurdid endi kutsumist *viipekeelseteks* või *kurtideks* (inimesteks). Nimetus *kurtummad/tummad* kõlab arhailiselt ega peegelda tege­likkust. Esiteks on kurdid inimesed tänu spetsiaalsele kõneõpetusele võimelised suhtlema verbaalses keeles, häälega, mida peetakse helipõhises kuuljate maailmas väga oluliseks. Keeleteaduslikust vaatenurgast on aga ka helist sõltumatu viipekeel täisväärtuslik keel: kuuljate ehk enamuskultuuri metafoore kasutades on see nagu nähtav „hää!“. Järelikult ei ole kurdid inimesed *tummad*, sest nad valdavad kaht inimkeele vormi – loomulikul viisil visuaal-motoorset keelt ehk viipekeelt ja eriõppe kaudu kõneldavat keelt. Muidugi jääb viiplejate verbaalse keele oskuse tase kuuljate omale alla, ehkki mõni kurt isik võib olla osav suultlugeja, kõneleja või kirjutaja. Kuulja inimesega suhtlemisel eelistavadki paljud kurdid kõnelemisele kirjutamist.

⁸ Keeleseadus. – Elektrooniline Riigi Teataja – eRT. <http://www.riigiteataja.ee/ert/act.jsp?id=12796913>.

⁹ Vt Keeleseaduse muudatused toetavad viipekeele kasutajaid. – Haridus- ja Teadusministeerium. Uudised ja pressiteated. <http://www.hm.ee/index.php?047410>.

Uurimuse allikad

Käesolev käsitlus tugineb kahele alusmaterjalile. Esimene allikas on videosalvestus „Temaatilised viipemärgid eesti viipekeeles algõpetuses” (Tartu, 1999). Selle õppematerjali valmimisel osalesid nii viipekeelse kogukonna kurdid kui ka kuuljad liikmed (viipekeeletoolid) Eesti eri piirkondadest. Materjal sisaldab eesti viipekeelseid dialooge teemadel, nagu näiteks kodu ja perekond, riietus ja värvid, toidud, loodus jmt. Kõigepealt viibeldakse tekst, seejärel tuuakse välja üksikviiped – dialoogis kasutatud viipevara. Viipekeelne materjal on varustatud subtiitritega. Muu temaatilise viipevara hulgas sisaldab eelkirjeldatud õppematerjal 30 Eesti asustusnime (viipleb Alfons Kuusk, sündinud 1932), mida oma kirjutises analüüsin.

Teise allika moodustavad kirjalikud märkmed, mida olen siinsetelt kurtidelt saanud info põhjal alates 1995. aastast üles tähendanud. Olen muu materjali hulgas fikseerinud ka viipekeelseid kohanimesid, kirjeldades sõnaliselt, kuidas neid viibeldakse. Võimalusel täiendan viipenimesid kurtidelt informantidelt pärineva selgitusega, miks neid nimesid just nii viibeldakse. Kirjalikud märkmed on minu valduses ja täienevad aja jooksul. Eelmainitud käsikirjast valisin viis näidet, millest kolm iseloomustavad videomaterjalis mitteesinevat kohamärkide kategooriat.

Ühtekokku analüüsin käesolevas kirjutises 35 eesti viipekeelset kohanimet. Videomaterjalis leiduvate kohamärkide täisloend koos joonistega on ära toodud artikli lisa, kus nad on esitatud samas järjekorras, kui esinevad ka õpiefilmis.

Kohamärkide uurimismeetodid

Nimekategoria on keeleliselt universaalne, oma nimesüsteem on olemas eesti viipekeeleski. Nii nagu verbaalsete keelte pärisnimeses, nii on ka nime märkide eri liikide seas kultuurilooliselt tähenduslikumad isikuid ja kohti tähistavad viiped.

Kohanimedega liigitamisalused on sõltunud uurimise eesmärgist. Kui lähtuda nimest endast, siis saab rühmitada: a) nime keelsuse järgi (mis keelesüsteemi nimi kuulub); b) nime struktuuri järgi (liht- ja liitnimed); c) nimepaneku astme järgi (primaar- või sekundaarnimed); d) nime päritolu järgi; e) nime vanuse järgi; f) nime staatuse ja kasutuse järgi (ametlikud/mitteametlikud nimed, rahvapärased/kirjakeelsed nimed, sagedased/harvaesinevad nimed). Liigitades kohanimesid nimeobjektist lähtudes saab käsitleda näiteks järgmisi rühmi: a) asustusnimed (linnad, külad, talud jt); b) vetenimed (jões, järved, mered jt); c) mäenimed; d) haldusüksuste nimed

(provintsid, maakonnad jms) ja e) teenimed (teed, tänavad, väljakud) (Päll 2002: 227–229). Käesolevas kirjutises analüüsin viipekeelseid asustusnimesid.¹⁰

Toponüümika mõisted. Kohamärgid onomastika uurimisobjektina

Nimeteaduse raames tegeleb kohanimede uurimisega toponüümika.¹¹ „Kohanimi” ehk „toponüüm” tähistab maapinnal asuvat kohta kui looduslikku või inimtekkelist geograafilist objekti. Kohanimed aitavad inimesel liigendada teda ümbritsevat maastikku (Päll 2002: 227).

Viipekeele kontekstis kasutan termineid „viipenimi/nimemärk”. Isikuid tähistavates viibetes kasutan „isikumärgi” ja kohanimedes „kohamärgi” terminid (Paales 2002: 155).¹² Käesolevas artiklis vaadeldakse konkreetsemalt „asustusmärke”. Toponüümika puhul on oluline teada mõisteid „nimi” (tähis) ja „denotaat” (nimobjekt ehk koht kui füüsiline nähtus, mida tähistatakse). Nimeuurimisel saabki nimesid liigitada põhiliselt nende kahe mõiste kontekstis.

Eri viipekeelte (nt prantsuse, ameerika, uus-meremaa, palestiina, soome, rootsi, šveitsi jt) puhul on uuritud peamiselt isikuid tähistavaid viipeid (Delaporte 2002, Strauss-Samaneh 2001, McKee, McKee 2000, Rainò 2000, Hedberg 1994, Tissi 1993, Supalla 1992, Yau, He 1990 jt), viipekeelseid toponüüme on uuritud vähem (nt Sutton-Spence, Woll 1999, Rutherford 1993 jt). Rahvuslike viipekeelte sõnaraamatud sisaldavad ka asustusnimesid (Malm *et al* 1998, Sternberg 1994).

Ameerika kurtide folkloori uurinud Susan D. Rutherford on kirjeldanud ameerika viipekeelseid¹³ asustusnimesid keelemängu objektina. Eelkõige isikumärkidega seoses väidab ta, et viipenimede panek on läbinisti kurdilik tava (Rutherford

¹⁰ Alljärgnevas ei käsitla ma küll maailma riikide ja linnade nimesid, kuid kõrvalpõikena juhin tähelepanu sellele, et mõned välisriikide ja linnade kohamärgid laenatakse nende päritolumaa viipekeeltest: nt viibeldakse SOOME nii, nagu viipelevad Soome kurdid, HAMBURG nii, nagu teevad seda Saksa kurdid jne (vt ka Sutton-Spence, Woll 1999: 233). Eelkirjeldatud põhimõtet on järgitud ka Euroopa Viipekeelsetölkide Foorumi välja antud CD-l, mis sisaldab Euroopa riikide, nende pealinnade ja teiste suuremate linnade viipenimesid (Signs for countries in Europe, their capitals and main cities).

¹¹ Nimeteaduse põhimõistete kohta vt Simm 1976: 137–140.

¹² Inglise keeles kasutatakse viipenimede puhul termineid *Name Sign* (viipenimi), *Personal Name Sign* (isikumärk), *Place Name Sign* (koha-, konkreetsemalt asustusmärk). Saksa keeles *Namengebärde* (viipenimi), prantsuse keeles *le nom-signé* (viipenimi), soome keeles *viittomanimi* (viipenimi), *henkilöviittoma* (isikumärk).

¹³ Ameerika viipekeelt (*American Sign Language*, lühendatult ASL, ka Ameslan) kasutavad kurdid Ameerika Ühendriikides, aga ka paljudes teistes piirkondades, nagu näiteks Kanadas, Filipiinidel, Nigeerias jm (*American Sign Language. – Ethnologue: Languages of the World*. http://www.ethnologue.com/show_language.asp?code=ase).

1993: 128). Briti viipekeele uurijad Rachel Sutton-Spence (kurt) ja Bencie Woll aga on kirjeldanud kohamärkide kasutamist ja sealhulgas ka metonüümilisi asustunimesid briti viipekeeles (Sutton-Spence, Woll 1999: 233).

Briti teadlased käsitlevad kohamärkide kasutamist üldisemalt, juhtides tähelepanu, et sageli järgneb kohamärkile ka osutus selle asukohale. Läheduses asuva või lokaalse paiga korral osutab viipeleja selle suunas. Kaugemal asuvas kohast rääkides kasutab viipeleja viiperuumi vertikaalset tasandit (vaade linnulennult) imaginaarse maakaardina ja osutab vastavale piirkonnale (Sutton-Spence, Woll 1999: 233).

Eesti viipekeelsed asustunimed ja nende moodustusviisid

Eesti viipekeelsete asustunimede struktuuri ja moodustusviise analüüsidest rakkendand ma täiendatud kujul sama süsteemi nagu isikumärkide puhulgi. Süsteemi loomisel toetusin rahvusvahelistele isikumärkide käsitlustele (Supalla 1992, Hedberg 1994, Delaporte 2002 jt). Alljärgnev kokkuvõte annab ülevaate kohamärkide põhikategooriatest ja -tüüpidest eesti viipekeeles (vt tabel 1). Tabelis on esitatud kohti tähistavate viipenimede moodustusallikad. Viimasel veerus on ühtlasi näidatud kõigi käesolevas töös käsitlemisele tuleva 35 kohamärki jagunemine eri kategooriate vahel (vt arv sulgudes). Artiklis on viipekeelsed näited esitatud versaalis.

Tabel 1. Eesti kohamärkide kategooriad ja moodustamisallikad.

Kohamärkide kategooriad	Tüübid	Viipenime moodustamine	
Arbitraarne kohamärk (A)	Ühe initialsaliga kohamärk A1	Kohanime kirja-pilt	Nime esitäh (1)
	Sõrmen-datud kohamärk A2	Kohanime kirja-pilt	Lühike (nt kuni 3-täheline) nimi (2)
Häälikuline ehk foonipõhine kohamärk (F)	Metoodiline käeasend F1	Kohanimes sisalduv häälik	H-häälik (1)
	Metoodiline käeasend+ täishomonüüm F2/T1	Kohanimes sisalduv häälik+ kohanime kirja-pilt	H-häälik+liitsõnalise kohanime kirja-pilt (1)
	Metoodiline käeasend+ osahomonüüm F3/T2	Kohanimes sisalduv häälik+ kohanime kirja-pilt	H-häälik+liitsõnalise kohanime kirja-pilt (1)

Deskriptiivne kohamärk (D)	Metonüümiline kohamärk D1	Paiga lokaalne eripära	geograafiline asend (2)
			miljöö (2)
			tööstus (2)
			toode (1)
			institutsioonid (2)
			ehitised (2)
			paiga sümbolika (1)
			peakate (1)
			kohapärimus (1)
			ebaselge tähendus (1)
Initsiaaliga-deskriptiivne kohamärk (AD)	Ühe initsiaaliga + metonüümiline kohamärk A1/D1	Kohanime kirjpilt+paiga lokaalne eripära	Nime esitäh N+koha geograafiline asend (1)
			Nime esitäh K+paiga üldtuntud asutus (1)
Tõkeline kohamärk (T)	Täishomonüüm T1	Kohanime kirjpilt	(6)
	Osahomonüüm T2	Kohanime kirjpilt	(6)

1. Arbitraarsed ehk initsiaaliga viipenimed

Kurt uurija Samuel J. Supalla, kes on viipenimede uurimise teerajaja, nimetas Ameerika isikumärkide loomisel peamiselt kasutatavaks süsteemiks arbitraarsete nimemärkide (ANS – *Arbitrary Name Sign*) süsteemi. Ta defineeris arbitraarseid¹⁴ nimemärke kui viipeid, millel puudub denotaadiga otsene seos. Niisugused viipenimed ei osuta denotaadi füüsilistele eripäradele ega isikuomadustele (Supalla 1992: 7). Järelikult ei ole ka samalaadsetel kohamärkidel otsest tähenduslikku seost vastava geograafilise paigaga.

Supalla rõhutab oma uurimuses, et initsialiseeritud ja arbitraarsed viipenimed ei pruugi tingimata kattuda. Ta väidab, et mõlema puhul kasutatakse küll alfa-beetilisi käekujusid, kuid initsialiseeritud viipes saab tuvastada selle algvormi,

¹⁴ Viipe vormi ikoonilisus ja meelevaldsus ehk arbitraarsus on olnud paljude keeleteadlaste uurimisteema (vt lähemalt Laipea 2006: 27–31). Leidub viipeid (tähistajaid), millel on vormisarnasus tähistatuga (referendiga). Neid nimetatakse *ikoonilisteks* viibeteks. Samas leidub arukalt viipeid, millel vormisarnasus tähistatuga puudub või on seda väga raske tuvastada. Seesuguseid viipeid nimetataksegi arbitraarseteks. Viipenimede klassifitseerimisel on uurijad kasutanud mõisteid „arbitraarne”, „deskriptiivne”, „initsialiseeritud”, „metonüümiline” (nt Supalla 1992, Delaporte 2002).

mis on initsialiseerimisprotsessis muutunud. Supalla toob ameerika viipekeelest asjakohase näite. Algupärane märk WATER (VESI) oli ilmselt sarnane viipega DRINK (JOOMA), mis sooritati positsiooniviipega¹⁵ /C/. See viibe osutas kruusi kujule või viisile, kuidas kruusi hoiti. Initsialiseerimisel asendati positsiooniviibe /C/ initsiaaliga W, mis on sõna *water* (vesi) esitäh. Viipe DRINK (JOOMA) modifitseeritud vorm muutus viipeks WATER (VESI). Arvestades toimunud modifikatsiooniprotsessi, loetakse WATER initsialiseeritud viipeks. Initsiaali sisaldav viipenimi, mis ei põhine mitte ühelgi olemasoleval viipel, ei liigitu seega Supalla järgi initsialiseeritud nimemärgiks (Supalla 1992: 32–33).

Sama teemat on käsitlenud ka prantsuse etnoloog Yves Delaporte, kes liigitab vastupidi Samuel J. Supallale kõik alfabeetilisi käekujusid sisaldavad isikumärgid automaatselt initsialiseeritud viipenimede hulka. Samas ei kasuta Delaporte aga arbitraarsuse terminit (Delaporte 2002: 212–214). Ka rootsi viipenimede uurija Tomas Hedberg nimetab isiku- ja perekonnanimest lühendatud, esitähiti sisaldavaid viipenimesid initsiaaliga nimemärkideks (Hedberg 1994: 422). Mina käsitlen arbitraarseid ja initsialiseeritud viipenimesid ühe kategooriana. Need sisaldavad alfabeetilisi käekujusid ega ole seotud denotaadi karakteristikutega.

Initsiaaliga viipenimede kujunemise aluseks on denotaadi häälikuline nimi. Viipenimi sisaldab denotaadi initsiaale. Seesuguse moodustusviisi näiteks on Elva kohamärk, mis sooritatakse e-tähele vastavat käekuju ehk E-sõrmentit enda ees olevas viiperuumis ringikujuliselt liigutades. Eesti viipekeeles leidub mõningaid initsiaale sisaldavaid viipeid nii isikumärkide kui ka muu viipevara hulgas.

Isikuid tähistavate viibete teemal kirjutatud uurimuste põhjal on järeldatud, et arbitraarsed isikumärgid ei ole Euroopa viipekeeltes valdavad (Hedberg 1994). Ka kohamärkide hulgas on seesugused viipnimed vähemuses: näiteks käesoleva artikli alusmaterjali hulgas esines arbitraarseid nimemärke vaid kolm.

Arbitraarne moodustusviis on (isikuid tähistavates) viipenimedes ülekaalus näiteks ameerika viipekeeles. Sealsed kurdid kasutavad pikemate kohanimede tähistamisel initsiaale ehk sõrmentideid (nt K-C – Kansas City, L-A – Los Angeles), lühemate puhul sõrmentideks¹⁶ terve nimi (nt O-H-I-O, I-O-W-A). Susan D. Rutherford leiab, et ameerika kohamärgid ei ole seetõttu pealispinnalt nii intiimsed ega osuta identiteedile nii, nagu seda teevad isikumärgid (Rutherford 1993: 129). Ka Eesti kurdid sõrmentidavad

¹⁵ Positsiooniviibe (inglise k *classifier*, ka *proform*) on morfeem, mis täistähendusliku viipe kontekstis annab edasi viipe referendi visuaalselt tajutatavat omadust – näiteks üldkuju, liikumissuunda, hulka, paigutust vmt (Laipea 2006: 35).

¹⁶ Sõrmentamine ehk verbaalse keele sõnade tähemärkide visualiseerimine. Igale tähele vastab oma käekuju. Visualiseeritud tähte nimetatakse sõrmentideks.

kohanimesid, millel nimemärk puudub või mille häälikuline nimi on lühike (nt N-Õ-O, A-L-A jt).

Briti viipekeelsete asustusnimede kohta on öeldud, et kohanimi sõrmentatakse välja isegi siis, kui viipeleja teab konkreetset kohamärki. Sõrmentamise põhjuseid on mitu: kohanimi jääb kaasviipelejale ebaselgeks, kohanime mainitakse vestluses esimest korda või siis on tegemist mittekohaliku nimega. Juhitakse tähelepanu, et briti viipekeelsed asustusnimed varieeruvad piirkonniti. Mõned kohamärgid on tuntud vaid lokaalselt ja mujal elavad kurdid kasutavad nende kohta teistsuguseid viipenimesid. (Sutton-Spence, Woll 1999: 233.)

2. Häälikulised viipenimed ehk foonimärgid

Häälikulised viipenimed ehk foonimärgid on eesti viipekeelde tekkinud tänu metoodilisele võttele, mida rakendatakse kurtidele lastele eesti keele artikulatsiooni õpetamisel. Kõnealuste viibete eestikeelne vaste sisaldab vastavat häälikut ehk fooni, mille seadmisel või treenimisel seda metoodilist võtet kasutatakse (vt Laiapea 2006: 57).

Süüvides eri riikides kurtide viipenimede teemal ilmunud käsitlustesse võib väita, et selline moodustusviis on suhteliselt harv. Isikumärkide loomisel on niisugust võtet kirjeldatud šveitsi viipekeeles (Tissi 1993: 22–23). Tanja Tissi väidab, et Šveitsi kurtide nooremad põlvkonnad ei kasuta enam seesugust moodustusviisi põhjusel, et see tuletab valusalt meelde aegu, mil kurte sunniti õppima rangelt oraalse meetodi järgi.

Sääraseid kohamärke on minu alusmaterjalis üksikuid. Foonipõhised on näiteks kohamärgid, mis tähistavad Haapsalut, Kohtla-Järvet ja Hiiumaad. Need kolm viipenime on kujunenud kurtidele lastele hääliku *h* õpetamisel rakendatava võtte põhjal. Nimelt kontrollib õpilane enda poole pööratud peopesaga *h* hääldamisel tekkivat õhuvoolu. H-foonimärke leidub ka muu viipevara hulgas (MAHL, SUHKUR, KOHUPIIM jt).

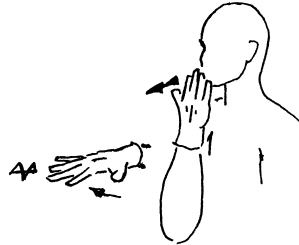
Haapsalut tähistav viibe moodustub *h* hääldamist kontrollivast käeasendist. Kohamärgi sooritamisel liigub H-käekuju suu piirkonnast eemale (vt joonis 1). Kohtla-Järve viipenimi H+JÄRV on liitviibe (vt joonis 2). Selle esimene osa sisaldab *h*-häälikut tähistavat viibet ja teine osa on viibe JÄRV. Niisiis on Kohtla-Järve kohamärgis segunenud nii foonipõhisus kui ka tõlkelisus.

Hiiumaa kohta on eesti viipekeeles kasutatud kaht nimekuju. Esimene on liitviibe, mis sisaldab peale fooni markeeriva käekuju veel sõna *maa* tõlkevastet: H+MAA (vt joonis 3a). Seega on eelkirjeldatud nimekujus segunenud nii foonipõhisus kui ka laenulisus (tõlkelisus). Videomaterjalis esineb teine nimekuju, mille täiendosas ei sisaldu fooni markeeriv – ehk *h* hääldamist kontrolliv – käeasend

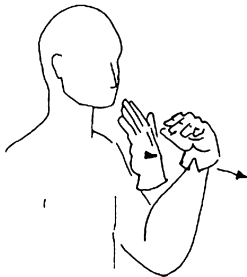
(joonis 3b). Paralleelne kohamärk on oletatavasti seotud foonimärgi eristamisprobleemidega.¹⁷

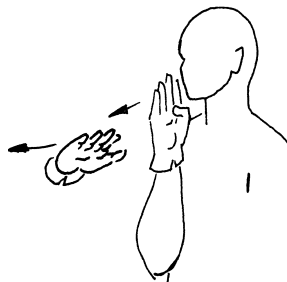
Joonis 1. HAAPSALU (H)

Joonis 2. KOHTLA-JÄRVE

Joonis 3a. HIIUMAA (H)

Joonis 3b. HIIUMAA

3. Metonüümilised ja metafoorsed ehk deskriptiivsed viipenimed – peidetud lood eesti kohamärkides

Nimi ei kirjelda tavaliselt tähistatavat (Päll 2002: 227). Teatud viipenimeses on deskriptiivsus nende orgaaniline osa. Samuel J. Supalla toob oma uurimuses välja ameerika isikumärkide teise peamise moodustusviisi, nimelt deskriptiivsete viipenimede (DNS – *Descriptive Name Sign*) süsteemi (Supalla 1992: 8). Prantsuse uurija Yves Delaporte eristab aga deskriptiivsete nimemärkide hulgas metonüümilisi ja metafoorseid viipenimesid (Delaporte 2002: 204–207). Metonüümilise

¹⁷ Foonimärgi sooritamisel kaasneb viipega artikuleeriv suuliigutus, mis on viipe tähenduse mõistmiseks väga oluline. Näiteks h-fooni põhiste viibete probleem on selles, et häälikuõpetusega seotud käeliigutus võib varjata viipeleja suupilti, mis on oluline konkreetsest märgist arusaamisel – ehkki Haapsalu, Hiiumaa ja Kohtla-Järve kohamärgid ning teised h-häälikut sisaldavad viiped viieldakse huultest allpool. Et suupilt oleks paremini nähtav, on käeliigutus nende kohtade viiplitsemisel sarnane, mistõttu on nende viipemärkide tähenduse mõistmine nii mõnigi kord raskendatud.

viipenime kujunemise aluseks on denotaadi (st selle koha, mida nimemärk tähistab) mingi lokaalne eripära, atribuut, tunnus vmt. Kohamärkide loomisallikaks võib olla näiteks paiga ajalugu, pärimus, ehitised, institutsioonid, loodusobjektid jne. Metonüümilistes nimemärkides on rakendatud nii metonüümiale omast põhimõtet osa terviku asemel kui ka metafoori aluseks olevat võrdlust.

Deskriptiivset tüüpi asulanimedede analüüsi alustuseks käsitlen ma Porkuni kohamärki, mis on kurtide kultuuris huvipakkuv. Viipekeelsete inimeste omavahelises suhtluses on enda tutvustamisel nimelt oluline ära mainida oma kool.¹⁸ Eestis on aga pikka aega kurtidele lastele haridust andnud kaks õppeasutust: Porkuni Kool ja Tartu Hiie Kool. Eesti kurtide kultuuris seostub Porkuni kool viipelevate kurtide kogukondliku identiteediga, Tartu kool seevastu aga kogukonna nende liikmetega, kes on orienteeritud verbaalsele keelele ja kuulvale ühiskonnale. Kuuljale ei pruugi Porkuni kooli ja Hiie kooli nimetamine olla tähendusrikas. Ta vajab õppeasutuste kohta selgitust, mida kurt isik ei vaja.

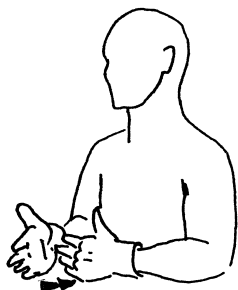
Porkuni kohamärk on noorema- ja vanemaaliste kurtide keelekasutuses erinev. Nimelt kattub nooremate viipelevate seas Porkunit tähistav kohamärk viipega ÕPILANE, mille soorituskoht asub kõrva piirkonnas. Eesti kurtide haridusajaloo kontekstis on seesugune viipenimi mõistetav, sest Porkunis asus pikki aastakümneid kurtide kool.¹⁹ Eakamad kurdid kasutavad aga Porkuni kohta teistsugust viibet. See sooritatakse J-käekujuga kõrva piirkonnas ja see kattub vormiliselt, kuid mitte tähenduselt viipega HULL. Viipekeelelõlgi Liivi Hollmani vahendatud info põhjal, mis on pärit eakamatelt kurtidelt, on nimetatud kohamärk aja jooksul muutunud. Varasem viipe soorituskoht oli pealagi. J-käekuju liigutati ringikujuliselt pea kohal (see osutas kooli vormimütsile). Ajapikku on kirjeldatud kohamärgis muutunud nii soorituskoht kui ka käekuju, kasutusele on tulnud uus viibe, kuid püsima on jäänud semantiline seos kooli ja õppimisega.

¹⁸ Kooli nimetamine enesetuvustuses on kurtide kultuuris universaalne. Võrdluseks võib tuua Soomes Mikkeli asuva kooli. Soome kurtide kogukonnas osutatakse sellele kui Mikkeli-koolile ja kurdile vestluspartnerile on teada, mis õppeasutusega on tegemist (sellele osutas Soome viipekeelelõlgi ja *Diaconia University of Applied Sciences (Diak)* lektor Raija Roslöf oma loengus Tartu Ülikooli haridusteaduskonnas 26. septembril 2007). Kuuljatele ei ole kooli nimetus tähendusrikas, õppeasutuse taust vajab selgitamist. Kurtide kultuuris annab konkreetse kooli nimetamine kurdile suhtluspartnerile taustateadmised, loob emotsionaalse sideme ja aitab orienteeruda kogukonna sotsiaalses võrgustikus. Kuuljate kultuuris on samas situatsioonis oluline oma elukutse või ameti nimetamine (vt ka Rutherford 1993: 130).

¹⁹ Kurdid lapsed õppisid Porkunis aastail 1924–2001. Nimelt 1866. aastal Väandrasse rajatud kurtide erakoolist sai Eesti Vabariigi algusaastatel riigikool. Kõrvaline asupaik ja ruumikitsikus ei võimaldanud õppetööd enam Väandras jätkata ja 1924. aastal viidi kool üle Porkuni mõisa. Kolimise, lossiruumide remondi ja ümberehitustööde tõttu avati kool pidulikult alles 1925. aastal. Praegusajal tegutseb Porkuni Kool toimetulekukoolina (<http://www.porkunikool.ee/ajalugu.htm>). Kurdid lapsed saavad omandada hariduse Tallinna Heleni Koolis ja Tartu Hiie Koolis, mis on eriõppeasutused, kuid kuulmispuudega lapsed võivad õppida ka tavakoolis.

Tallinna kohamärk osutab Viru väravatele, mistõttu viibeldakse Tallinn samamoodi nagu UKS või VÄRAVAD (vt joonis 4).

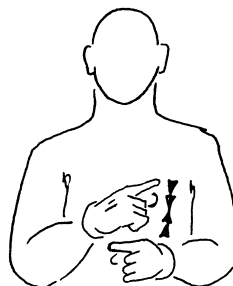
Ülikoolilinna Tartu viipenimi (vt joonis 5) osutab linna vapil ristuvatele mõõgale ja võtmele.

Joonis 4. TALLINN

Tartu linna vapp

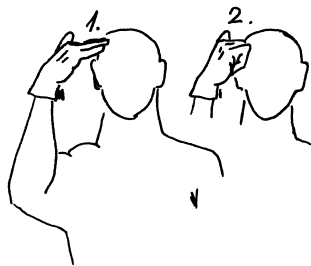
Joonis 5. TARTU

Pärnu kohamärgi üks tõlgendusi ütleb, et huulte keskele tehtav poolitav liigutus tähistab kaht muistet linna – Vana-Pärnut ja Uus-Pärnut. Teise selgituse kohaselt kujutab viipenimi Pärnu lahe kitsast kuju. Olen kohanud ka kolmandat tõlgendust, mille järgi osutab kohamärk Pärnule kui vaiksesele ja rahulikule linnale (joonis 6).

Huvipakkuv on Rakveret tähistava kohamärgi etümoloogia, millel on otsene seos linna kohapärimusega. Nimelt imiteerib viipenimi ühe informandi selgituse kohaselt jalalööki (vt joonis 7). Kurt informant teadis lisada, et kohamärk on seotud ühe Kalevipoja muistendiga. Otsingute tulemusel leidsin informandi väite kinnituseks muistenditeksti, milles kirjeldatakse, kuidas Rakvere oma nime sai.

Joonis 6. PÄRNU

Joonis 7. RAKVERE

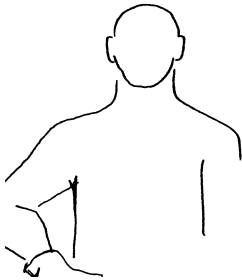
Rakvere nimi on järgmisel viisil sündinud: Ennemuiste tulnud Kalevipoeg üks-

kord Venemaalt sõjast kodu poole, suur kott kulda õlal. Õhtuks jõudnud ta Rakvere linna kohta, kus sel ajal veel linna ega inimesi ei olnud. Ta pannud kullakoti pea alla ja heitnud magama, just senna kohta, kus nüüd kirik on. Tema juustest tilkunud higi maha ja sellest on nüüdise kiriku hoovi allikas tõusnud. Rakverest Torma poole, selle küla ligidal on üks Hiidumägi. Seal mäel elanud vanal ajal vana pahalaine. Tema on alati kange Kalevipoja vastane ja vihamees olnud. Sel ööl olla ta kaugelt silmanud, et Kalevipoeg tema kodupaiga ligidal magamisepaika on võtnud. Sääli ei usaldanud ta oma nõrga rammuga Kalevipoega öösse kiusama minna, vaid ajas oma veikese koera Raki kangemehe pääle haukuma. Kalevipoeg tõstis jalga ja äigas sellega veikest kutsikat. Jalahoop käis koerale pihta ja Raki langes surnuks maha. Tema raibe jäi maha mädanema senna kohta, kus nüüd laadaplats on. Sellest on siis Rakvere nimi tehtud, s.o Raki vere paik. [---] H III 30, 78/9 < Rakvere – A. Treumann (1902). Vt ka: EKns 42, 4/5 < Rakvere. <http://www.folklore.ee/rl/folkte/myte/kalev/37.html>

Selgusetuks jäi Tamsalu kohamärgi tähendus (vt joonis 8). Paik on Eesti kurtidele oluline, sest asub Porkunist umbes kuue kilomeetri kaugusel. Paljude kurtide õpilaste jaoks oli pärast puhkepäevi või koolivaheaega kodust Tamsalu raudteejaama jõudmine kui teetähis, et oldi peaaegu jõutud oma teise koju – Porkuni kurtide kooli. On teada, et sama viipega on varem tähistatud muidki paiku (nt Tapa ja Viljandi) ja vormiliselt on see ilmselt kirjeldav nimemärk. Küllap on põhjuseks omaaegsete eristavate kohamärkide puudumine. Suulise õpetusmeetodi võidukäigul ei arenenud eesti viipekeele märkvara, vaid valitses artikuleeritud suupilt. Kohamärkide puhul tähendab see, et eri paikade tähistamiseks kasutati üht ja sama viibet, millega kaasnes erinev suupilt kohanime artikuleerimisel.

Omamoodi humoorikas on Põltsamaa viipenimi. Põltsamaa kohamärk on liitviibe (vt joonis 9), mille esimene, deskriptiivne osa viitab tuubile/tuubist imemisele (TUUB); teine osa (MAA) on tõlkeline. Seega viibeldakse Põltsamaa TUUB+MAA. Kohamärk viitab nõukogude ajal Põltsamaa põllumajanduskombinaadis valmistatud ja rahva seas hästi tuntud ning armastatud tuubitoodetele Põltsamaa Marmelaad, joogiekstrakt Kosmos jt.

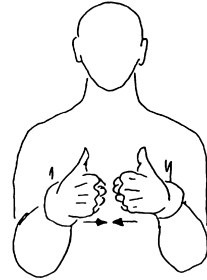
Valga linna viipenimesse on inkorporeeritud selle paiga geograafiline eripära – Valga paikneb kõrvuti Läti linna Valkaga (vt joonis 10). Samuti on öeldud, et viibe osutab mõlema linna kirikutornidele.

Joonis 8. TAMSALU

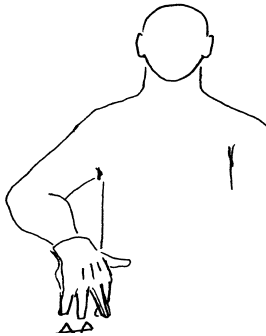
Joonis 9. PÕLTSAMAA

Joonis 10. VALGA/VALKA

Viljandi linna viipenimi viitab tühelt poolt mõnusale puhke- ja ajaveetmispaigale: kohamärk langeb kokku viipega LOGELEMA. Teise selgituse järgi sarnaneb kohamärk viipega PART ja osutab Viljandi järvele, kus neid veelinde ujumas võib näha (joonis 11).

Jõhvi linna tähistav viipenimi viitab põlevkivi kaevandamise käigus tekkinud tuhamägedele. Märki sooritamisel joonistatakse õhku tuhamäe kontuur (vt joonis 12).

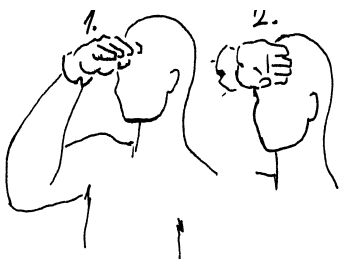
Joonis 11. VILJANDI

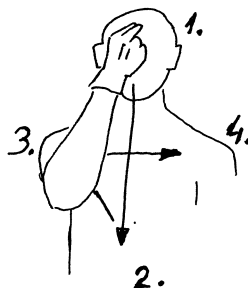
Joonis 12. JÕHVI

Kallaste kohamärgi taustaks on linna asukoht Peipsi järve ääres ja sealsed kalurid. Viipenimi kujutab kalurite tüüpilist peakatet – mütsi, mille äär on ülespidi keeratud (vt joonis 13).

Venemaal Eesti piiri lähedal asuva Petseri kohamärk viitab sealsele õigeu mungakloostri (Petseri Jumalaema Uinumise Klooster). Kohamärgiks on rindkere piirkonnas ristimärki imiteeriv liigutus (vt joonis 14).

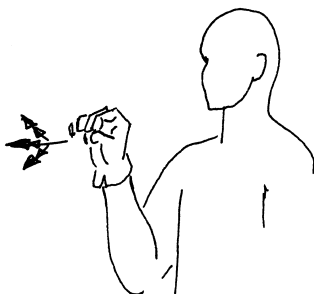

Joonis 13. KALLASTE

Joonis 14. PETSERI

Maardut tähistav kohamärk viitab ühe selgituse järgi linna tööstusrajoonis leiduvatele kõrgetele korstnatele, mis ajavad alailma välja suitsu ja tossu (vt joonis 15). Teise selgituse kohaselt osutab kohamärk Maardu fosforiidikarjääridele ja konkreetset fosforiidi helkimisele pimeduses.

Joonis 15. MAARDU

Võrdluseks toon, et deskriptiivseid kohamärke kasutavad ka Ameerika kurdid. Näiteks California viibeldakse samal moel nagu KULD²⁰ (Rutherford 1993: 129). Ka Briti kurdid kasutavad kirjeldavaid kohamärke. Derby viipenimi osutab linnas asuvale oinakujule (*The Derby Ram*), Sheffield viibeldakse nagu *nuga* (KNIFE) ja see osutab sealsele terariistatööstusele, Nottingham viibeldakse nagu *vibu ja nool*

²⁰ Viipenimi osutab ilmselt aastatel 1848–1854 kestnud kullapalavikule, mis läks lahti pärast James Marshalli kullaleidu. Californiasse siirdus kullajahile ligikaudu 300 000 meest, naist ja last Ühendriikide teistest piirkondadest ja ka mujalt (California Gold Rush. – Wikipedia. The Free Encyclopedia. http://en.wikipedia.org/wiki/California_Gold_Rush).

(BOW/ARROW), mis on tuntud Robin Hoodi atribuutidena, sest just sealkandis legendaarne vibukütt omal ajal tegutses (Sutton-Spence, Woll 1999: 233).

4. Initsiaaliga metonüümilised ja metafoorsed viipenimed

S. J. Supalla järgi esineb viipenimesid, milles segunevad nii initsiaalid kui ka deskriptiivsus. Viimaseid peab ta ameerika viipekeeles ebatraditsioonilisteks, sest varasematel aastakümnetel kasutasid Ameerika kurdid isikumärkide loomisel selgepiiriliseltsel arbitraarset või deskriptiivset moodustusviisi (Supalla 1992: 17). Supalla seostab ebatraditsiooniliste viipenimede loomist kuuljate inimeste huviga kurtide ja viipekeele vastu. Nimelt otsivad viipekeelt õppivad kuuljad iga viipe tagant mingit tähendust. Kurdid hakkasid kuuljatele niisuguseid isikumärke panema just selleks, et neid oma kogukonnast eristada.

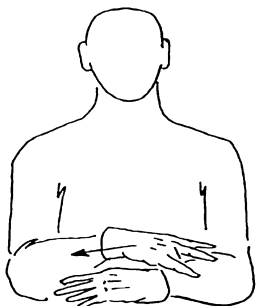
Anna Mindess, pikaajalise kogemusega viipekeeleõõlk ja Ameerika kurtide kultuuri uurija, väidab, et deskriptiivne initsiaaliga nimemärgi tüüp, mis viitab kas isiku hobidele, soengule, käitumisele või mõnele muule tunnusele, on uuem traditsioonilisest nimetüübist, mis sisaldas üksnes initsiaali. 20. sajandi viimastel kümnenditel hakkas levima tendents arbitraarset ja deskriptiivset süsteemi segada: kellegi kirjeldamisel inkorporeeritakse viipenimesse ka initsiaal. Deskriptiivne initsialiseeritud nimemärg, mis viitab kas isiku hobidele, soengule, käitumisele või mõnele muule tunnusele, on ka Anna Mindessi väitel uuem. Praegusel ajal on täheldatav suundumus arbitraarset ja deskriptiivset süsteemi segada: kellegi kirjeldamisel inkorporeeritakse viipenimesse ka initsiaal (Mindess 1990: 14–15).

Y. Delaporte kirjeldab prantsuse viipekeele hübriidseid nimemärke, nimetades neid initsiaaliga metonüümilisteks viipenimedeks (*noms métonymes initialisés*) (Delaporte 2002: 214). Temagi peab eelkirjeldatud segatüüpi kuuljate ja kurtide vahelise kultuurikontakti saaduseks.

Teiste autorite isikumärkide teemaliste uurimuste (nt Mindess 1990) ja minu enda kogutud samateemaline materjal lubab väita, et eelkirjeldatud viipenimede tüüp ei ole eesti viipekeeles algupärane ja on tekkinud nähtavasti välismõjutustel (Paales 2004: 204). Seesuguseid kohamärke leidub minu materjali hulgas kaks (nt NARVA – N-käekuju ja linna asukoht riigipiiril). Kombineeritud viipenimede tüübi päritolu ei ole eesti viipekeeleski päris selge. Mõjuallikaks võib olla näiteks ka kuulev ühiskond. Ameerika isikumärke uurinud A. Mindessi otsuse järgi on sealsed kurdid loonud kombineeritud viipenimesid just kuuljate inimeste mõjul (Mindess 1990: 15). Viipekeele õppimise populaarsus on kuuljate seas kasvanud, seda ka Eestis. Kuuljad soovivad endale saada viipenime. Õppijad, kes ei tunne kurtide kultuuri ja viipekeele seaduspärasusi, toovad kurtide kogukonda kaasa oma kujutelma viipekeelest, eeldades, et iga viibe *kujutab* või *matkib* midagi.

Kokkuvõttes ärgitab see looma viipenimesid, mis sisaldavad peale initsiaali ka kirjeldavat komponenti. A. Mindess on välja toonud kaks põhjust, miks Ameerika kurdid seda tüüpi viipenimesid kombineerivad. Esiteks osutab see kuuljale kui kurtide kogukonnast väljasolijale, ja teiseks – arvatakse, et deskriptiivne nime-märk jääb paremini meelde (Mindess 1990: 15).

Eesti viipekeeles leidub üksikuid initsiaaliga deskriptiivseid kohamärke, milles on nimeinitsiaal ühendatud denotaadi mõne tunnuse, näiteks asukohaga. Rohkem on niisuguseid hübriidseid viipeid isikumärkide hulgas. Seda tüüpi kirjeldav nimemärk sooritatakse vastava sõrmendi (käekuju) ehk initsiaaliga. Näiteks Narva kohamärk sooritatakse nii, et N-käekuju osutab selle asukohale Vene piiri ääres (vt joonis 16). Samalaadseks kohamärgiks võib pidada Keila viipenime (vt joonis 17). Ühe selgituse järgi viitab see asutusele Keila Kaabel. Teise arvamuse kohaselt seostub kohamärk aga Keila tervisekeskuse, täpsemalt veeliutoruga. Kohanimi sisaldab K-initsiaali.

Joonis 16. NARVA

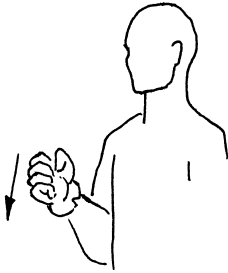
Joonis 17. KEILA

5. Laenulised ehk tõkelised viipenimed

Eesti viipekeeles leidub arvukalt nimemärke, mis on tuletatud denotaadi eestikeelsest tähendusest. Sisuliselt on seda tüüpi kohamärgid eestikeelse (kirjutatud) kohanime suhtes homonüümid või osaliselt homonüümid.

Linnanime Tapa kohta on levinud vähemalt kaks selgitust. Üks selgitus seostab viipenime eestikeelse verbiga „tapma”. Teise selgituse järgi kattub kohamärk viipega JAAM, mis osutab Tapa linnale kui Eesti raudteeliikluse sõlmpunktile (vt joonis 18). Sel juhul oleks tegemist kirjeldava, metonüümse kohamärgiga.

Aegviidu kohamärgiks on viibe, mille saab eesti keelde tõlkida: AEG / PALJU AEGA OLEMA (vt joonis 19). Ilmselt on viipejatel selle kohanime märkimisel olnud pidepunktiks eestikeelne verb „aega viitma”.

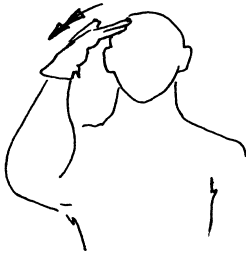

Joonis 18. TAPA

Joonis 19. AEGVIIDU

Paide kohamärgi loomisel on kurtidel tekkinud seos linnanime Paide ja eestikeelse sõna „pai” vahel. Nimemärk PAI imiteerib paitamist (vt joonis 20). Jõgeva kohanime on siinsed kurtid seostanud sõnaga „jõgi” ja eesti viipekeeles tähistabki linnakest kohamärk JÕGI (vt joonis 21).

Joonis 20. PAIDE

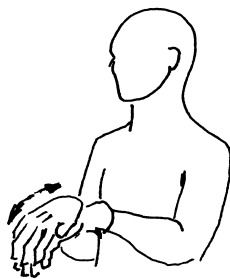
Joonis 21. JÕGEVA

Võru viipenime loomisel on lähtunud eestikeelse kohanime arvatavast tähendusest. See on tõlgitud eesti viipekeelde ja kohamärgiks on saanud [KÄE]VÖRU (vt joonis 22).

Osaliste homonüümide puhul on nimemärk tuletatud kohanimega sarnaneva sõna tähendusest. Näiteks linnanimi Põlva, mis tekitas kurtide kogukonna liikmetel assotsiatsiooni eestikeelse sõnaga „põlv”. Nii saigi selle väikelinna viipenimeks PÕLV[A] (vt joonis 23).

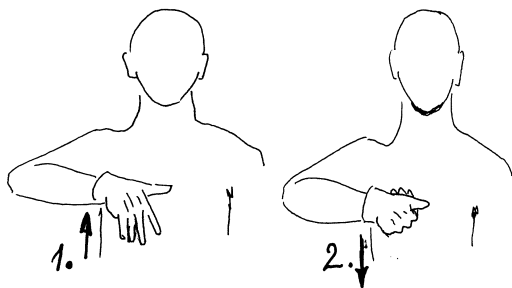
Joonis 22. VÕRU

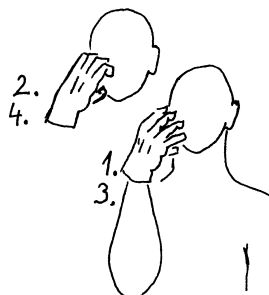
Joonis 23. PÕLVA

Samalaadne on ka järgmine näide, milles kurt inimene on omavahel ühendanud denotaadi, kohanime Tõrva ja sõnatüve „tõrv”. Nimetatud väikelinna tähistab eesti viipekeeles kohamärk TÕRV[AMA] (vt joonis 24).

Kärdla viipenime tähenduse ühe tõlgenduse kohaselt on kohamärk motiveeritud eestikeelse nime kirjapildist. Ilmselt on tajutud sarnasust sõnaga „kärn”, millest tuleneb ka kohamärk KÄRN (joonis 25).

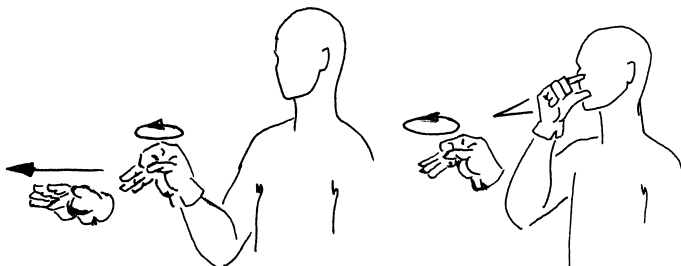
Joonis 24. TÕRVA

Joonis 25. KÄRDLA

Linnanime Räpina kirjapilt on viipekeelsele inimesele tundunud sarnane olevat omadussõna „räpane” kirjapildiga. Niisiis viibeldaksegi Räpina samamoodi nagu RÄPANE.

Saaremaa kohamärk eesti viipekeeles on kujunenud liitsõnalise kohanime Saaremaa tõlkevastena. Kohamärk koosneb viibetest SAAR+MAA (vt joonis 26). Kuressaare linn Saaremaal on saanud oma viipenime eestikeelse kohanime tõlkevastest ehk sõnadest kurg/kure+saar. Kohamärgiks on liitviibe KURG+SAAR, kusjuures viibe KURG osutab linnu pikale nokale (vt joonis 27).

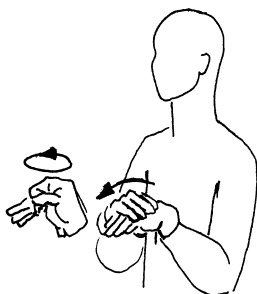

Joonis 26. SAAREMAA

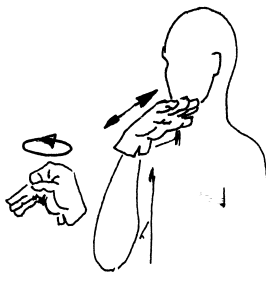
Joonis 27. KURESSAARE

Analoogiliselt eelnenud näitega on moodustatud ka Muhu saare kohamärk MUHK+SAAR. Kahest viipest koosnev viipenimi on loodud eestikeelsete sõnade „muhk” ja „saar” tõlkevastena (vt joonis 28). Aegna saare kohamärk viibeldakse eestikeelse nime tõlkevastena. Esimesena viibeldakse AEG, teisena SAAR ehk siis AEG+SAAR (vt joonis 29). Samasugust moodustusviisi kasutati ka Aegviidu kohamärgis (joonis 19). Ilmselt on neis kahes kohamärgis säilinud viipe AEG vanem variant. Praegu on eesti viipekeeles kasutusel teistsugune märk (J-käekuju ringikujuline liikumine viipeleja ees).

Samasugust moodustusviisi kasutatakse teisteski Eesti saarte nimedes. Naissaart näiteks tähistatakse eesti viipekeeles liitviipega. Liitviipe aluseks on eestikeelse liitnime osad „naine” ja „saar”, mis on tõlgitud eesti viipekeelde. Seega viibeldakse kohamärk kui NAINES+SAAR (vt joonis 30).

Joonis 28. MUHU SAAR

Joonis 29. AEGNA SAAR

Joonis 30. NAISSAAR

Samalaadset viipenimede loomisvõtet – verbaalse keele sõnadele tõlkevastete leidmist viipekeeles – kasutatakse teisteski Euroopa rahvuslikes viipekeeletes, aga ka hiina viipekeeles.

Samasuguseid näiteid leidub ka isikumärkide loomisel, mil ühitatakse sarnase kirjaipildiga sõnad. Näiteks kurt rootslane, kelle perekonnanimi on Franklin, sai isikumärgiks FRANKRIKE ehk tõlkes 'Prantsusmaa' (Hedberg 1994: 422). Prantslasest kurt, kelle nimi on Soler, sai endale aga viipenime SOLEIL ehk 'päike' (Delaporte 2002: 216).

Hiina kurt õpilane, kelle perekonnanimi on Huang, sai viipenimeks 'kollane'. Õpilane, kelle eesnimi on Qin, sai viipenimeks märgi 'klaver' (Yau, He 1990: 245).

Ka eesti isikumärkide hulgast leiab analoogilisi näiteid. Kurt, kel perekonnanimeks Kuusk, sai oma viipenime KUUSK muidugi kuusepuu järgi. Kurt naisterahvas, kelle eesnimi on Linda, kannab isikumärki LIND. Kurt, kel perekonnanimi Konts, sai viipenimeks KONKS jne (Paaes 2002: 161).

Järgnevas kokkuvõttes (tabel 2) on esitatud kõigi käsitletud 35 kohamärgi eestikeelsed tõlked ja tähendused.

Tabel 2. Kohamärkide nimistu. Kategooriad, tõlked ja selgitused.

Kategooriad ja tüübid	Eesti kohamärkide tõlge eesti keelde	Selgitus
A1	E kui kohanime algustäht	E-käekuju (Elva)
A2	Kohanime kirjaipilt	Sõrmentatud N-Õ-O; A-L-A (Nõo, Ala)
F1	H-häälik kohanimel	Metoodiline käeasend (Haapsalu)
F2/T1	H-häälik/JÄRV	Metoodiline käeasend/kohanime tõlge viipekeeles (Kohtla-Järve)
F3/T1	H-häälik kohanimel/MAA	1. Metoodiline käeasend/tõlge viipekeeles, 2. Modifitseeritud metoodiline käeasend/tõlge viipekeeles (Hiiumaa)
D1	KOOLIMÜTS → ÕPILANE	Porkuni kurtide kool (Porkuni)
	UKS, VÄRAV	Viru väravad (Tallinn)
	VÕTI+MÕÖK	Tartu linna vapp (Tartu)
	KITSAS LAHT, VAIKNE LINN, JAGATUD LINN	1. Pärnu lahe kuu, 2. Linna ajalugu (Vana- ja Uus-Pärnu), 3. Miljöö (rahulik linn) (Pärnu)
	JALALÖÖK	Kohapärimus, muistend Kalevipojast (Rakvere)
	Tähendus on ebaselge	(Tamsalu) Varem ka teised kohad nagu Tapa, Viljandi

	TUUBITOIT	Tooted Põltsamaa Marmelaad, Kosmos (Põltsamaa)
	KÕRVUTIOLEVAD LINNAD, KIRIKUTORNID	Naaberriikides Eestis ja Lätis kõrvuti paiknevad linnad, ka mõlema linna kirikutornid (Valga/ Valka)
	LOGELEMA, JÄRV/PARDID	1. Puhkuseks sobiv paik, 2. Järv, sellel ujuvad pardid (Viljandi)
	MÄGI	Kaevandustööde tagajärjel tekkinud tuhamäed (Jõhvi)
	KALURIMÜTS	Peipsi järve äärsete kalameeste iseloomulik, üleskeeratud äärega peakate (Kallaste)
	RISTIMÄRK	Klooster (Petseri)
	SUITS, TOSSAMA; HELENDUS	1. Tööstusrajoonis paiknevad suitsevad korstnad, 2. Fosforiidi helendamine (Maardu)
	JAAM	Raudteeliikluse sõlmpunkt (Tapa)
A1/D1	N kui kohanime algustäht+PIIR	N-käekuju, viide piiriäärsele asukohale (Narva)
A1/D2	K kui kohanime algustäht+VEELJUTORU/JUHTMED	1. K-käekuju, tervisekeskus, 2. K-käekuju, ettevõtte Keila Kaabel (Keila)
T1	TAPMA	Verb <i>tapma</i> (Tapa)
	(KÄE)VÖRU	Nimisõna (<i>käe</i>)võru (Võru)
	SAAR+MAA	Nimisõnad <i>saar</i> , <i>maa</i> (Saaremaa)
	KURG+SAAR	Nimisõnad <i>kurg</i> , <i>saar</i> (Kuressaare)
	MUHK+SAAR	Nimisõnad <i>muhk</i> , <i>saar</i> (Muhu saar)
	NAINES+SAAR	Nimisõnad <i>naine</i> , <i>saar</i> (Naissaar)
T2	AEG	Nimisõna <i>aeg</i> (Aegviidu)
	PAI, PAITAMA	Nimisõna <i>pai</i>
	JÕGI	Nimisõna <i>jõgi</i> (Jõgeva)
	PÕLV	Nimisõna <i>põlv</i> (Põlva)
	TÕRV(AMA)	Nimisõna <i>tõrv</i> (Tõrva)
	AEG (PALJU AEGA)+SAAR	Nimisõna <i>aeg</i> (Aegna saar)

Kokkuvõte

Kurtidele on omane elada linnades ja suuremates asulates, kus nad moodustavad viipekeelseid kogukondi. Mitmed Eesti linnad, samuti paigad, millega kurtidel on isiklik side (nt elu- või töökoht, kool jms), on seetõttu saanud oma kohamärgi.

Viipenimede loomine on ehe, kurdilik traditsioon, mis on iseloomulik eri rahvustest kurtide kogukondadele. Kohamärgid moodustavad viipekeeles omaette leksikaalse rühma, mida saab toponüümika raames käsitleda ja analüüsida.

Kohamärkide vorm, loomisviisid ja kasutuspraktika varieeruvad kogukonniti. Eesti kohamärkide põhilised loomisviisid on: 1) initsialiseeritud ehk arbitraarsed kohamärgid, 2) häälikulised viipenimed ehk foonimärgid, 3) metonüümilised ja metafoorsed ehk deskriptiivsed viipenimed, 4) initsialiseeritud metonüümilised ja metafoorsed viipenimed, 5) laenulised ehk tõkelised viipenimed.

Eelkõige küll isikumärkide uurimise tulemusel on selgunud, et Euroopa viipekeeltes valitsevad deskriptiivsed viipenimed. Käesolev käsitlus kinnitab seda väidet ka eesti viipekeeles kohta, sest analüüsitud 35 kohamärgist oli deskriptiivseid 15. Neist ühe kohamärgi (Tamsalu) etümoloogia jäi küll ebaselgeks, kuid vormi järgi liigitasin selle kirjeldavaks kohamärgiks. Kaks kohamärki olid segatüüpi, milles olid põimunud nii deskriptiivsus kui ka arbitraarsus. Häälikupõhised viipenimesid oli kolm, neist kahes lisandus foonile tõkelisus. Viljakas on ka tõkeline või laenuline nimemoodustus, mis oli aluseks 12 viipenimele. Initsialiseeritud, alfabeetilis käekujud sisaldavaid kohamärke oli kolm.

Kohamärkide analüüsimine aitab mõista viipekeelsete asustusnimede tuletamisviise ja allikaid. Eesti kohamärkide uurimisel võib leida eesti viipekeeles ja verbaalse eesti keele vahelisi seoseid. Initsiaalipõhises kohamärgis kuvatakse eestikeelse toponüümi algustäht (nt kohamärk Elva sooritatakse e-käekujuga). Foonipõhise nimemärgi aluseks on verbaalse (kõneldud) toponüümi konkreetne häälik. Viipekeelne toponüüm koosneb käekujust, mis markeerib konkreetset häälikut ehk fooni, ja suupildist (Haapsalu). Tõkelised ehk laenulised kohamärgid põhinevad eesti kohanime kirjapildil (Kuressaare/KURG+SAAR).

Kurtide kultuuris on väga oluline visuaalne sarnasus ja seetõttu ühendatakse viipekeelses nimeloomingus verbaalse keele vormiliselt sarnased, kuid tähenduselt erinevad sõnad. Nii loovad kurdid tõkelisi kohamärke, mille viipevaste on kirjutatud toponüümi suhtes osaline homonüüm (nt Põlva – PÕLV, TÕRVA – TÕRV(AMA), Paide – PAI, PAITAMA). Kuuljatele tundub seesugune keelelooming humoorikas, kuid kurtidele on see tõhus nimeloomisviis.

Deskriptiivsete nimemärkide tähenduse kohta on kurtide kogukonnas liikvel erinevaid selgitusi. Paljud metonüümilised ja metafoorsed kohamärgid peegeldavad

paiga maastikulist eripära (Jõhvi – tuhamäed), paiga kultuuri- ja ajaloo seotud institutsioone (Petseri – klooster, Porkuni – kurtide kool), ehitisi (Tallinn – Viru väravad), pärimust (Rakvere – Kalevipoja muistend) või mõnd sellega seostuvat atribuuti (Põltsamaa – tuubitooted Põltsamaa Marmelaad, Kosmos; Tartu – Tartu linna vapp). Seesugused lokaalsed tunnused on ladestunud kogukonna mällu ja tulevad viipenimedes esile.

Kohti tähistavate viipenimede analüüsimisel ilmnevad seosed kurtide ajaloo ja pärimuse, kurtide ja kuuljate kultuuri, traditsioonide ning idenititeedi vahel. Näiteid mälu ja maastiku põimumisest pakuvad deskriptiivsed kohamärgid, mida saab tõlgendada mitmeti. Porkuni kohamärk osutab paiga olulisusele Eesti kurtide kultuuri- ja haridusmaastikul. Häälusõpetusel põhinevaid kohamärke (nt Hiiumaa) võime aga tõlgendada kui osutust kurtide pedagoogikas kõne õpetamiseks rakendatud suulisele meetodile. Kuuljate isikute ajalooline roll viipekeelsete inimeste elu korraldamisel on kurtide kultuuris sedakaudu alati tajutav. See tuletab meelde enamuskultuuri olulisi metafoore, nagu hääl, kõnelemine, kuulmismeel jt.

Alusmaterjalide analüüs näitab, et Eesti kurtide kogukonnas on kohamärkide loomisel eelistatum deskriptiivne moodustusviis, kuid kasutatakse ka muid loomismalle. Käesoleva artikli alusmaterjali maht oli paraku piiratud ja kattis vaid osa eesti viipekeele kohamärgivarast, mistõttu tuleb eesti viipekeelsete toponüümide talletamist jätkata. Eesti viipekeel on arenev keel, milles tekib uusi fikseerimist väärivaid kohamärke.

Tänuõnad

Aitäh illustatsioonide autorile, kurdile kunstnikule Jüri Laumetsale. Ühtlasi tänan kohamärkide loomislugude esitamise eest kurte informante Riina Kuuske, Aire Murdi, Kaido Paalest, Eda Põldu ja Maret Õuna. Tänan viipekeeletõlki, Tartu Ülikooli üldkeeleteaduse doktoranti Liivi Hollmani ja nimeteadlast Peeter Pälli kommentaaride ning soovitude eest.

Allikad

Kohanimed eesti viipekeeles. Liina Paalese kogutud allikmaterjal, autori valduses.

Temaatilised viipemärgid eesti viipekeele algõpetuses. Õppefilm. 1999. Tartu: Tartu Ülikooli eripedagoogika osakond.

Kasutatud CD-ROM ja veebilehed

Signs for countries in Europe, their capitals and main cities. CD-ROM. European Forum of Sign Language Interpreters. Produced by Commtacs Ltd. 2004.

California Gold Rush. – Wikipedia. The Free Encyclopedia. URL: http://en.wikipedia.org/wiki/California_Gold_Rush (15.10.2008).

Kalevipoeg. – Kohanimesid seletavad muistendid. URL: <http://www.folklore.ee/ri/folkte/myte/kalev/37.html> (15.10.2008).

Keeleseadus. – Elektrooniline Riigi Teataja – eRT. URL: <http://www.riigiteataja.ee/ert/act.jsp?id=12796913> (15.10.2008).

Keeleseaduse muudatused toetavad viipekeeles kasutajaid. – Haridus- ja Teadusministeerium. Uudised ja pressiteated. URL: <http://www.hm.ee/index.php?047410> (15.10.2008).

Pukk, Leili. Porkuni Kool 80. URL: <http://www.porkunikool.ee/ajalugu.htm> (15.10.2008).

Loeng

Roslöf, Raija. *Interpreters choices – think about the aim and function of your interpretation!* Loeng Tartu Ülikooli haridusteaduskonna eripedagoogika osakonnas 26.09.2007.

Kirjandus

American Sign Language. – *Ethnologue: Languages of the World*. URL: http://www.ethnologue.com/show_language.asp?code=ase (15.10.2008).

Delaporte, Yves 2002. *Les sourds, c'est comme ça. Ethnologie de la surdimutité*. Collection Ethnologie de la France 23. Paris: Édition de la Maison des sciences de l'homme, 204–207.

Hedberg, Tomas 1994. Name Signs in Swedish Sign Language: Their Formation and Use. – Erting C. J. (ed.). *The Deaf Way: Perspectives from the International Conference on Deaf Culture*. Washington: Gallaudet University Press, 416–424.

Kotsar, Juta; Kotsar, Kaarel 1996. *Eesti kurtide elu ajaraamat I*. Tallinn: Ühiselu. Eesti Vaegkuuljate Ühing.

Laiapea, Vahur 2006. *Tähenudusi viipekeelest*. Magistriväitekiri. Tartu: Tartu Ülikool, 27–42; 56–60. URL: <http://dspace.utlib.ee/dspace/bitstream/10062/138/1/laiapeavahur.pdf> (15.10.2008).

Malm, Anja (päätoim.) *et al* 1998. *Suomen viittomakielen perussanakirja*. Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen julkaisuja 104. Helsinki: KL Support Oy.

McKee, David; McKee, Rachel Locker 2000. Name Signs and Identity in Deaf Communities in New Zealand Sign Language. – Metzger, Melanie (ed.). *Bilingualism and Identity in Deaf Communities*. Washington: Gallaudet University Press, 3–40.

Mindess, Anna 1990. What Name Signs Can Tell Us about Deaf Culture. – *Sign Language Studies* 66, 1–23.

Paales, Liina 2002. Isiku- ja kohamärgid Eesti kurtide märgipärimuses. – Hiie-mäe, Mall, Kanni Labi, Janika Oras (koost.). *Lemmeleht*. Pro folkloristica IX. Tartu: Eesti Kirjandusmuuseum, 154–167. URL: <http://www.folklore.ee/rl/era/nt/PF9/Paales.htm> (15.10.2008).

Paales, Liina 2004. Isikumärkide süsteemist eesti viipekeeles. – *Keel ja Kirjandus* 3, 201–208.

Päll, Peeter 2002. Eesti kohanimed. – Hennoste, Tiit (toim.). *Eesti murded ja kohanimed*. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus, 227–232.

Rainò, Päivi 2000. Viittomanimistä ja nimentajusta. – Malm, Anja (toim.). *Viittomakieliset Suomessa*. Helsinki: Finn Lectura, 201–204.

Rutherford, Susan Dell 1993. *A Study of American Deaf Folklore*. Linstok Press Dissertation Series. Linstok Press, Inc.

Simm, Jaak 1976. Nimeteaduse põhimõisted. – Mäger, Mart (koost.). *Keel, mida me uurime*. Tallinn: Valgus, 137–140.

Sternberg, Martin L. A. 1994. *American Sign Language Dictionary* (Revised Edition). New York: HarperCollins Publishers, Inc.

Strauss-Samaneh, Nicole. 2001. Namensgebärden in der palästinensischen Gebärdensprache. I–III. – *Das Zeichen* 56, 288–297; 57, 442–447; 58, 594–601.

Sutton-Spence, Rachel; Woll, Bencie 1999. *The Linguistics of British Sign Language: An Introduction*. Cambridge University Press, 233.

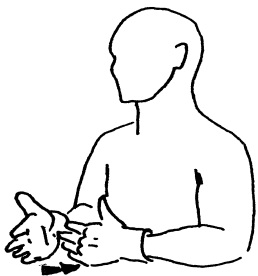
Supalla, Samuel James 1992. *The Book of Name Signs: Naming in American Sign Language*. San Diego, CA: Dawn Sign Press, 7–39.

Tissi, Tanja 1993. Namengebärden in der Deutschschweizerischen Gebärdensprache. – *Informationsheft* 23. Zürich: Verein zur Unterstützung der Gebärdensprache der Gehörlosen, 1–28. URL: http://www.vugs.ch/pdf/heft_023.pdf (15.10.2008).

Yau, Schunchiu; He, Jinxian 1990. How Do Deaf Children Get Their Name Signs During Their First Month in School? – Edmondson, William H., Fred Karlsson (eds.). *Sign Language Research '87: Papers from the fourth International Symposium on Sign Language Research*. Hamburg: Signum Verlag, 243–254.

LISA

EESTI KOHAMÄRGID

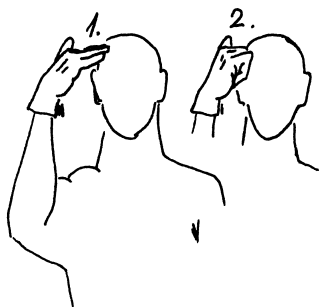
TALLINN

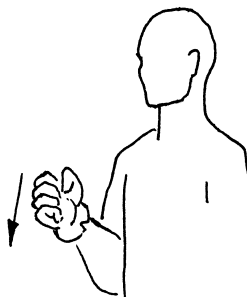
TARTU

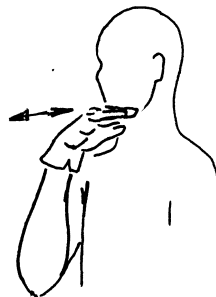
PÄRNU

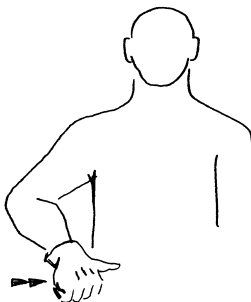
RAKVERE

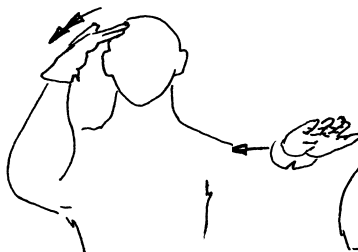
TAPA

AEGVIIDU

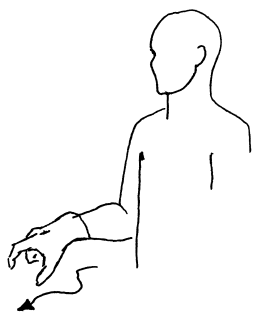
TAMSALU

PAIDE

PÕLTSAMAA

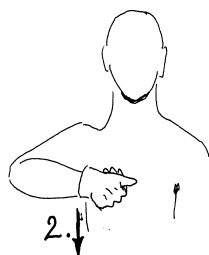
JÕGEVA

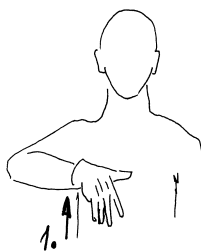
VÕRU

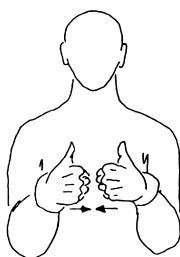
PÕLVA

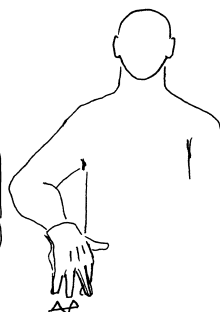
TÕRVA

VALGA

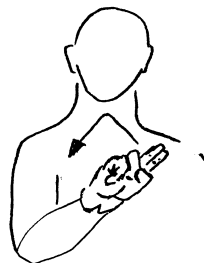
VILJANDI

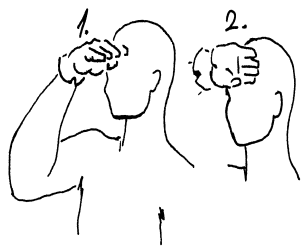
HAAPSALU

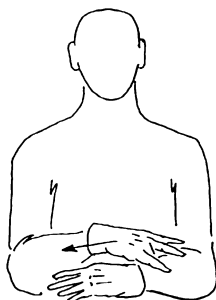
KOHTLA-JÄRVE

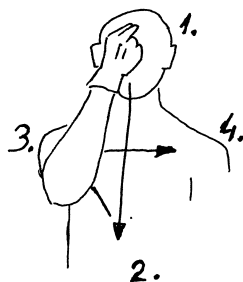
JÕHVI

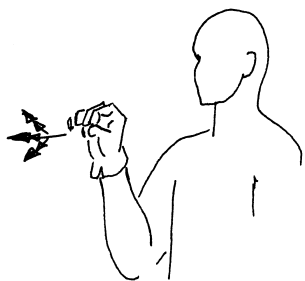
KALLASTE

NARVA

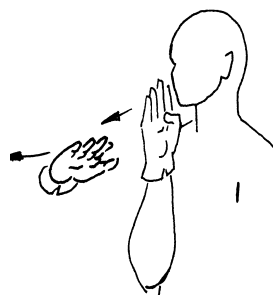
PETSERI

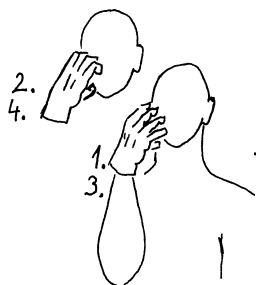
MAARDU

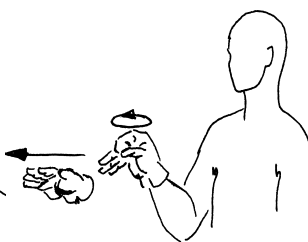
KEILA

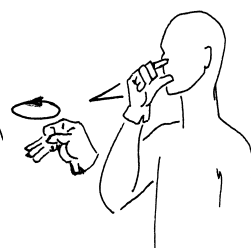
HIIUMAA

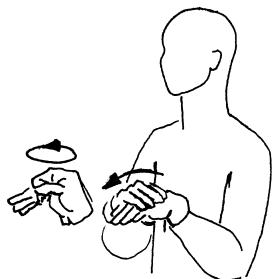
KÄRDLA

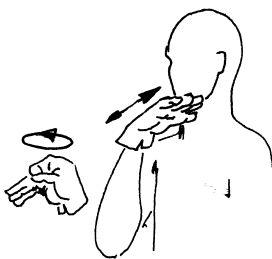
SAAREMAA

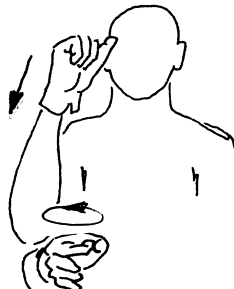
KURESSAARE

MUHU SAAR

AEGNA SAAR

NAISSAAR

System of toponymic signs in Estonian sign language

Liina Paales

This article deals with two topics. First, the structure of toponymic signs is analysed and the main formation methods of toponymic signs are specified. Secondly, the meanings of toponymic signs are explained and interpreted based on the context of the culture of the Estonian deaf community.

Estonian sign language belongs to visual-motor languages. It is used by approximately 2000 deaf-born or prelingually deaf persons. The formation of deaf community and the language dates back to the second half of the 19th century, when the Lutheran pastor Ernst Sokolovski established the first school in Estonia for deaf children in Vändra in 1866. Estonian sign language is used for teaching deaf children in Tallinn Helen School, and it is also one of the working languages of sign language interpreters. Since the beginning of the 1990s, researchers have been interested in Estonian sign language primarily from the linguistic point of view.

At the linguistic level of this article, toponymic signs are described according to toponymic principles. The cultural interpretation of place names in the sign language relies on the approaches to Estonian sign language and also to deaf education and education history. To some extent, the toponymic signs also reflect the traditions of the deaf community. A toponym in sign language is a linguistic-cultural marker, which includes both memory and landscape. In this article, place names are regarded as memory images of the deaf community: they reflect the geographical place, the period, the relationships of the deaf community with the hearing community, and the common and distinguishing features of the two cultures.

Like it is the case for proper names in verbal languages, also the different types of toponymic signs include culturally historically meaningful signs that denote persons and places. For different sign languages (e.g. French, American, New Zealand, Palestinian, Finnish, Swedish, Swiss) mainly signs denoting persons

have been studied, while toponyms in sign languages have been less frequently studied. Toponymic signs have been studied, for example, in American and British sign languages.

The analysis presented in this paper is based on two sources. The first source material is a video recording *Temaatilised viipemärgid eesti viipekeele algõpetuses* [Thematic signs in the basic teaching of Estonian sign language] (Tartu, 1999). This study material includes, among other thematic signs, also 30 Estonian place names. (The toponymic signs included in the video material are presented together with drawings in the annex to this article.) Another source involves written recordings from Estonian deaf people. The author of this paper has been dealing with the language and culture of this community since 1995. Among other materials, she has also recorded toponyms in the sign language, providing verbal descriptions, how the signs are transmitted. In this article, five examples from the above-mentioned manuscript are analysed. In all, 35 place names in Estonian sign language are analysed in this paper.

The creation of name signs is an authentic, deaf-specific tradition, which is characteristic to deaf communities of different nationalities. Toponymic signs form a separate lexical group in a sign language. It is typical for the deaf to settle in towns and other larger areas, where they join in sign-language communities. This is why toponymic signs have been created for several Estonian towns and also places which the deaf have a personal relationship with (e.g. place of residence or workplace, school etc.). This article does not deal with the names of foreign countries and cities in Estonian sign language.

The form, formation methods and practical use of toponymic signs vary by communities. The main sign formation methods in Estonian are the following: 1) initialized or arbitrary toponymic signs; 2) phonetic signed names or phonetic signs; 3) metonymic and metaphoric or descriptive name signs; 4) initialized metonymic and metaphoric name signs; 5) loan or translated name signs.

In European sign languages descriptive name signs predominate. This paper confirms that this statement is also true for Estonian sign language, because of the 35 analysed toponymic signs fifteen were descriptive. Two toponymic signs belonged to the mixed type, in which both descriptiveness and arbitrariness were intertwined. Three were phonetic toponymic signs, two of these phonetic signs were additionally also translations. Name formation by translation or loans is also fruitful: there were twelve such signed names. Three toponymic signs were initialized, involving alphabetical hand shapes.

The analysis of toponymic signs helps to understand the derivation methods and sources of place names in the sign language. The study of Estonian toponymic signs revealed the connections between the Estonian sign language and the

verbal Estonian language. In an initialised toponymic sign the initial letter of the toponym in Estonian is shown (e.g. the toponymic sign for the small town of Elva in South Estonia is performed by the hand shape for E). Shorter place names may also be finger-spelt (e.g. N-Õ-O, A-L-A).

Phonetic name signs are based on a specific sound in the verbal (spoken) toponym. The signed toponym consists of a methodical hand shape marking the specific sound or phoneme, and the mouth image. In Estonian sign language, for instance, place names based on the sound H can be found (**H**aapsalu, **Kohtla-Järve**, **Hii**umaa).

Translation or loan toponymic signs are based on the written form of the Estonian place name. In deaf culture the visual similarity is very important and therefore, words that are similar in form but different in meaning can be associated in signed name creation. The deaf create translated toponymic signs, in which the signed equivalent is a partial homonym of the written toponym (e.g. Põlva – põlv [knee] – PÕLV, TÕRVA – tõrv(ama) [tar] – TÕRV(AMA), Paide – pai(tama) [caress] – PAI(TAMA), Kuressaare – kurg/saar [crane+island] – KURG+SAAR). Such language creation may seem funny for hearers, but for the deaf it is an efficient name creation method.

There are different explanations for the meaning of descriptive name signs circulating in the deaf community. Metonymic place signs reflect the distinguishing features of the landscape in the place (Jõhvi – ash mountains caused by oil shale mining), institutions related with culture and history (Pechory/Petseri – location of the Russian Orthodox monastery, Porkuni – historical location of the school for deaf), buildings (Tallinn – the Viru Gates), heritage (Rakvere – legend about how the town got its name) or some attribute associated with the place (Põltsamaa – tube marmalade products “Põltsamaa marmelaad”, “Kosmos”; Tartu – the sword and key represented on the arms of the city of Tartu). Such local features have been fixed in the memory of the deaf community and they come to the fore in name signs.

In the so-called mixed type both initialised and descriptive features are represented. A toponymic sign of this type is performed with the respective alphabetic hand shape or initial. This category of signed names has been regarded as non-traditional and their emergence has been associated with the interest of hearing people in the deaf and the sign language. Namely, hearers studying the sign language look for some meaning behind every sign. The deaf started to denote hearers with personal signs of such type to differentiate them from their own community. In Estonian sign language there are few initialised descriptive toponymic signs, in which the initial of the name is joined with a feature of the denotate, e.g. its location. For example, the toponymic sign for Narva is performed so that the hand shape for N points to the location of the town at the Estonian-Russian border.

In analysing the signs denoting places the connections between deaf history and tradition, the culture of the deaf and the hearers, the tradition and the identity of the deaf community are revealed. Such examples of memory interlacing with the landscape are provided by descriptive toponymic signs. This type of signed names offers different possibilities for interpretation. Thus, the toponymic sign of Porkuni refers to the importance of the place in the cultural and education landscape of the deaf in Estonia. We can interpret the phonetic toponymic signs as a reference to the oral method used for teaching speech in deaf education. In this way the historical role of hearing people in organising the life of sign-language people is always perceivable in the deaf culture.

The analysis of source materials shows that in Estonian deaf community the descriptive method is the most preferred way of creating toponymic signs, but other formation patterns are used as well. Because the source material for this article was of limited volume and covered only a part of the treasury of toponymic signs in Estonian sign language, the recording of toponymic signs should be continued. Estonian sign language is a developing language, in which new toponymic signs emerge and need recording.